پیرمحمد کاکړ

پیرمحمد په کام کاکړ دئ، د کاکړو اصلي وطن ږوب دئ چي د کوږك د ليکي څخه هغه خوا ته پروت دئ. ليکن په خپله د کندهار په علاقه کي هم د کاکړانو ډېري کورنۍ او خصوصاً علمي کورنۍ پرتې دي.

ولي په افسوس سره وايو چي موږ ته د پيرمحمد غوندي د لوړ سړي معلومات لاس ته نه دي رارسېدلي، هو دومره قدري معلومېږي چي پيرمحمد د اعليحضرت احمدشاه بابا معاصر دئ، او د دغه علم پالونکي او پښتو روزونکي پاچا د دربار علمي رکن او د احمدشاه بابا د زوی شهزاده سلېمان استاد و، پيرمحمد په زوړوالي[1] په کندهار کي وفات سوی دئ او په لويه هديره کي د حضرتجي صاحب زيارت ته نژدې د شاه د ولې پر غاړه ښخ دئ، دی د خپل عصر لوي عالم او مدرس و، چي د ده شاگردان لا تر ډېره پوري ژوندي وه، يو د دوی د شاگردانو څخه ابراهيم خان کاکړ دئ چي د ده دېوان يې په (۱۲۰۳هـ) کي نقل کړی دئ[2] د پيرمحمد له اشعارو څخه داسي ښکارېږي چي دا د پښتو نامور شاعر په ږوب کي زوکړی او له هغه ځايه کندهار ته راغلی دئ د خپل مولد او مسکن او د هغه ځای د ښو ملگرو ياد په خورا سوزناکو اشعارو کوي :

موږ له هيواده تنـها راغلي يو
د بڼ توتيان يو په دام وتلي يو
غـــمازه ظلم راباندي مـــه کړه
د ښـــو يارانو فـــراق نتلي يو

د پيرمحمد د زوکړي نېټه موږ د (۱۱۲۰هـ) کال په حدودو کي تخمين کولای سو، ځکه چي دی د احمدشاه بابا په عصر کي سپين ږيری و، د ده ژوند د اعليحضرت احمدشاه بابا د وفات له کاله (۱۱۸۶هـ) لس کاله نور هم يقيني دئ، ولي چي خپل دېوان يې په (۱۱۹۶) کي تمام کړی دئ.

هغه وخت چي اعليحضرت احمدشاه بابا وفات سو، او شهزاده سلېمان د ده پر ځای په کندهار کي د افغانستان پر تخت کښېناست نو پيرمحمد د "معرفۍ الافغاني" په نامه يو کتاب د پښتو د صرف و نحو او لغت او محاورې په باب د پښتو د شوقمندانو او زده کوونکو له پاره د اعليحضرت سلېمان حضور ته تقديم کړ، چي د پاچا له لوري ښه ومنل سو، او قدر يې وکړه سو، دا کتاب په افغانستان کي د پښتو لومړنۍ صرف و نحو بلل کېږي او په دې بيتونو شروع سوی دئ، چي د شهزاده سلېمان علمي روزنه ښه څرگندوي :

پس له حمده له دروده	سوه د شاه مدحه مقصوده
شاه سلېمان د حکم نمر دئ	کل عالم پرې منور دئ
د شاه تخت سلېماني دئ	عجب لطف یزداني دئ
زېب زینت دئ شاه د علم	سیال یې نسته څوك د حلم
پر میدان د جنګ هم شېر دئ	د اعداء په حق شمشېر دئ
صاعقه د ده د قهر	ورانوي د دښمن شهر
پښتانه وربانديي ښاد سوه	له همه غمه آزاد سوه
شاه زاده د علم کان دئ	نن رونق د درست جهان دئ
د دولت یې زه دعا کړم	د بخت خواست یې تل له خدا کړم
څو امکان د بقا وینه	دا آفتاب دي رب لرینه
چي عالم باندي روشن دئ	تمام ملك په ده ګلشن دئ

د پیرمحمد مکتب او سبك :

پیرمحمد د خپل عصر د لویو ادباوو او شعراوو څخه دئ چي د کلام په سلاست، بلاغت او متانت کي یې له ټولو څخه نوم وړی دئ.

په شعر او ادب کي د ده څخه یوازي د ده د شعر قلمي دېوان زموږ څخه سته د ده د دېوان قلمي نسخې ډېري کمیابه دي.

په عمومي طور سره چي سړی ملاحظه کوي نو دېوان یې په عشقي مسلك روان دئ. لیکن وینا یې دومره خوږه او خوندوره او سوځوونکې ده، چي په دې کي د ده سره اکثر شعراء برابري نه سي کولای، لکه چي پورته مو وویل پیرمحمد د کلام په تېڅر او د خپلو بدیعو او سوزناکو اشعارو له جهته د پښتو په لومړۍ درجه شعراوو کي ګڼل کیږي، ده په کندهار کي د پښتو د ادب یو نوی مکتب پرانتلی، او د ملي ژبي د شعر یو بدیع سبك یې موندلی دئ، چي تر ده وروسته نورو د ده د سبك پیروی هم کړېده.

د پیرمحمد سبك په ساده ګي او سلاست او متانت کي د خوشحال خان او رحمان مکتب ته ورته دئ او په مضمون آفریني او نزاکت او ادیبانه تلازماتو او استعاراتو کي د حمید او شیدا د مکتب ښکڼي لري، ځکه نو د ده ویناوي خورا خوږې او د خونده ډکي دي، او د ده ادبي مکتب د پښتو ادب یو غوره سبك مینځته را ایستلی دئ، چي تر ده پخوا نه و، په بل عبارت :

د ده په کلام کي د شعر او ادب ټول مزایا موجود دي او په خپل سبك کي یو متجدد او نوی شاعر دئ، تر ده وروسته ډېرو شاعرانو د ده پر لاره تګ غوره کړی دئ او د ډېرو شاعرانو استاد بلل کیږي. دی سره د دې چي خپل کلام د شعر او شاعرۍ په ټولو بدیعي مزایاو او محسناتو ښایسته کوي مګر سره د دې د روانۍ، سلاست او سادګۍ ملوني هم له لاسه نه ورکوي او دا یوازي د ده خاصه بلله کیږي.

معلومیږي چي ده تر خپل عصر د پخوانو شاعرانو ټولو دېوانونه په دقت او تنقیدي نظر سره تر مطالعې

ایستلي دي او د هر یوه حسن او قبح یې ښه پېژندلې ده او بیا یې کوښښ کړی دئ چي په خپل کلام کي د تېرو پښتنو شاعرانو ګرده مزایا راغونډې کاندي، پیرمحمد د پښتو د ډېرو نورو شاعرانو غوندي د رحمان بابا په اسماني شعر باندي زړه بایلولی دئ، د پیرمحمد دا ادبي تنقیدي نظر له دې بیتو څخه ښه ښکاري :

جوړ په شعر کي رحمان غیب اللسان دئ
په دا څېر نسته هرګز د انسان شعر
تر مصرع یې ځار سه لاړ د مرغلرو
په څه تار یې آویخته کړ یکسان شعر
تل په شعر کي هم سیال د خوشحال نسته
که څه درشت دئ دا د ده سخندان شعر
که څوك بحر مواج وایي ورته ښایي
په دېوان کي یې مونده سي هر سان شعر
هیڅ تر شعر د رحمان به ډېر کم نه وي
و منصف ته د خټك خوشحال خان شعر
لکه شعر دئ د ده په پښتونخوا کي
بل به کم وي په دا وخت د افغان شعر
بیا رنګین شعر بیان عبدالقادر کړ
د اشرف دئ هم تر ده نه سوزان شعر
پس له دویه موشګاف عبدالحمید دئ
چي یې ووې ښه نازك نکته دان شعر
د میرزا شعر به جوړ و ولي درېغه
په وحشي الفاظو ده کړ ویران شعر
د مشهورو شاعرانو حال مي ووې
نه و ما و ته د نورو عیان شعر
چي انصاف زه پیرمحمد کړم لافي نه کړم
په همعصرو کي مي خوښ دئ د ځان شعر

دې مبتکر او نازکخیاله شاعر د پښتو په شعر کي د رباعي، غزل، مخمس، ترجیع، مسدس څخه علاوه د خپلي لوړې قریحې او نازك خیال په زور شعر، مربع او داسي نورو کي د شاعرۍ حق ادا کړی دئ او د مضمون په لحاظ د ده شعر په اخلاقي، عشقي، تصوفي، مدح او رثا او داسي نورو باندي وېشل کېږي او تر پښتو علاوه یې په عربي او فارسي کي هم شعر ویلی دئ چي د ده پر لوړ علم او حاوي ادب باندي دلالت کوي. پیرمحمد پخپل سبك کي لومړی استاد او لکه چي د دې کتاب په مقدمه کي د ده د سبك مزایا او خواص ذکر سوه، د شعر سبك یې ډېر خوږ او ممتاز دئ او دی حق لري چي په معاصرینو کي خپل شعر غوره او خوښ کړي.
د پیرمحمد دېوان (۵۰۰۰) بیتونو ته رسیږي، او په (۱۱۹۶هـ) کي یې دی د لیکلو څخه فارغ سوی دئ، لکه

چي وايي :

زر سل شپږ نوي کلونه د هجرت تېر سوي وونه ما انشا د عشق دېوان کړ په پښتو مي ښه بيان کړ په دې طمع چي يادګار سي بيا منشور په هر ديار سي

د پيرمحمد استادي او لوړ ادبي مقام تر ده وروسته نورو شاعرانو هم منلی دئ، لکه :

د اخوند ملا پيرمحمد نظم که واروې
هرګفـــــتار يې دئ په مـــــــثل د بلبل
(ميرزا حنان کندهاری)

پيرمحمد کاکړ په شعر کي نامدار و
يووړ قـــــــبر لره ده ارمان د شــــــعر
(شمس الدين کاکړ)

دغه دئ اوس موږ د نمونې په ډول د ده د دېوانه څخه څو نظمونه خوښوو :

ما له ياره سپينه خوله په خندا غوښته ده له نازه د غوټۍ په دود ونغښته حال د زړه به مي مدام ورته تحرير کړ که دلبر نه وای خبر له دې خواهښته محبوبا پر بستر واوښته له خوبه که هوسۍ ده د بهار پر ګلو رغښته کښت د عشق مي سو زرغون په خراب دل کي په هيڅ وخت يې نه خلاصيږم له کاهښته رب دي نه کړي چي جمال به يې زه هېر کړم که تر سر لاندي مي کښيږدي د ګور خښته سپين مړوند د دلربا که مي سر ويږد سي سر به هسك نه کړم د وصل له بالښته و هر چا ته چي حجاب خپله هستي سوه پيدا مه وای "پيرمحمد" د چا له پښته

رباعيات

جفا د يار کړم خاطر ناښاده
زهره مي چوي له آه فرياده
روح مي تازه کړه په بوی د زلفو
د خدای دپاره د سبا باده !

پيدا تنها يم زه لکه شمع
عرض پر فناه يم زه لکه شمع
اوښي مي څاڅي په شپه له سوزه
لوند سر تر پا يم زه لکه شمع

پر کوڅه تېر سه د يار شماله
کيسه بيان کړه ځما له حاله
که درته وايي اوس حال يې څه دئ
وايه بلبل دئ بې پرو باله

د سبا باده سراغ د تلليو
يو ځل خو راوړه تر کام و کليو
"پيرمحمد" پټ کړ د آه دودونو
په اورکي وسو فراق د کښليو[۳]

لمن ليکونه

۱. ښه موســـم د شباب تېر د پيرمحـــــمد شو
بوا لـــهوس هـــــنوز ســـودا د ګل و مل کا
۲. د پښتو شعر تاريخچه.
۳. کابل مجله، ۱۳۲۰ ش کال، لومړۍ ګڼه، ۳۱ - ۳۳ مخونه.